

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/37>

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

CARRYING OUT ECONOMIC ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE: LEGAL ANALYSIS

Баїк О.І., д. ю. н., доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Статтю присвячено правому аналізу здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану в Україні. Зауважено, що сьогодні, в умовах воєнного стану в Україні, введеного через військову агресію російської федерації, серед усіх нагальних проблем, які потребують вирішення, є належне здійснення господарської діяльності, що сприяє функціонуванню економіки нашої країни. Зазначено, що діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність, у ГК України розуміється як господарська діяльність. Вказано на те, що оскільки в Україні з 24 лютого 2022 року триває воєнний стан, введений із початком війни рф проти України, то й господарська діяльність в нашій країні здійснюється із застосуванням норм законодавства, яким визначено порядок її здійснення в умовах воєнного стану. Проаналізовано низку положень нормативно-правових актів, які спрямовано на функціонування сфери господарювання в умовах воєнного стану, а саме: Закон України від 12 травня 2015 р. «Про правовий режим воєнного стану», Закон України від 3 березня 2022 р. «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», План запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181-р та інші.

Зроблено авторський висновок про те, що від початку війни, розпочатої рф, в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які спрямовані на належне здійснення господарської діяльності навіть в умовах воєнного стану, сприяючи безперервному розвитку як сфери господарювання, так і економіки загалом.

Ключові слова: війна, воєнний стан, господарська діяльність, суб'єкти господарювання, сфера господарювання.

The article is devoted to the legal analysis of economic activity in the conditions of martial law in Ukraine. It was noted that today, in the conditions of martial law in Ukraine, introduced due to the military aggression of the russian federation, among all the urgent problems that need to be solved, there is the proper implementation of economic activities that contribute to the functioning of the economy of our country. It is noted that the activity of economic entities in the sphere of public production, aimed at the manufacture and sale of products, the performance of works or the provision of services of a valuable nature, which have a price determination, is understood as economic activity in the Economic Code of Ukraine. It is pointed out that since Ukraine has been under martial law since February 24, 2022, which was introduced with the beginning of the russian federation's war against Ukraine, economic activity in our country is carried out with the application of legislation, which defines the procedure for its implementation in conditions of martial law. A number of provisions of normative legal acts aimed at the functioning of the economic sphere under martial law were analyzed, namely: the Law of Ukraine dated May 12, 2015 «On the Legal Regime of Martial Law», the Law of Ukraine dated March 3, 2022 «On the Protection of Interests of entities submitting reports and other documents during the period of martial law or a state of war», Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 18, 2022 № 314 «Some issues of ensuring the conduct of economic activity in conditions of martial law», Plan for the introduction and provision of measures for the implementation of legal of the martial law regime in Ukraine, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 24, 2022 № 181-r and others.

The author's conclusion is made that since the beginning of the war started by the russian federation, a number of normative legal acts have been adopted in Ukraine, which are aimed at the proper implementation of economic activity even in the conditions of martial law, contributing to the continuous development of both the economic sphere and the economy in general.

Key words: war, martial law, economic activity, economic entities, sphere of economic activity.

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах воєнного стану в Україні, введеного через військову агресію російської федерації (далі – рф), серед усіх нагальних проблем, які потребують вирішення, є належне здійснення господарської діяльності, що сприяє функціонуванню економіки нашої країни. Саме тому надзвичайно актуальним під час війни в Україні є те, що кожен може долучитися до відновлення національної економіки. Адже через активні бойові дії на території значної кількості населених пунктів України, пошкодження або знищення підприємств та об'єктів інфраструктури, за відсутності можливостей для ведення підприємницької діяльності навіть у регіонах, де не проходили бойові дії, внаслідок переміщення працівників на безпечні території, руйну-

вання логістики із постачання сировини та готової продукції, різкої зміни структури попиту відбулося суттєве падіння національної економіки [1].

Метою статті є здійснення правового аналізу господарської діяльності в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім, варто зазначити, що учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності (ст. 2 Господарського кодексу

України (далі – ГК України) [2]. Зокрема, суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством (ч. 1 ст. 55 ГК України). Перелік суб'єктів господарювання визначено у ч. 2 ст. 55 ГК України [2].

Діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність, у ГК України розуміється як господарська діяльність (ч. 1 ст. 3 ГК України). Суб'єкти господарювання та інші учасники відносин у сфері господарювання здійснюють свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства (ч. 3 ст. 5 ГК України) [2]. Галузі та види господарської діяльності визначено главою 29 розділу VI ГК України. Зокрема, про види господарської діяльності та їх класифікацію йдеться у ст. 259 ГК України [2]. Зважаючи на те, що в Україні з 24 лютого 2022 року триває воєнний стан, введений із початком війни росії проти України, відповідно господарська діяльність в нашій країні здійснюється із застосуванням норм законодавства, яким визначено порядок її здійснення в умовах воєнного стану.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»; ст. 1 Закону України «Про оборону України») [3; 4]. Як зауважує А. Матвеева, спеціальний режим господарювання в умовах воєнного стану є одним із видів спеціальних режимів господарювання [5, с. 40], визначених у розділі VIII ГК України. Зокрема, статтею 417 ГК України встановлено, що «у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану» [2]. Однак М. Прохоренко, досліджуючи правове регулювання господарської діяльності та господарських відносин в особливий період, слушно зазначає, що особливий період охоплюється періодом введення воєнного стану, а господарська діяльність в особливий період є окремим спеціальним режимом господарювання. На його думку, редакція ч. 1 ст. 417 ГК України не охоплює повною мірою регулювання господарської діяльності таких складових особливого періоду, як час мобілізації (крім цільової), воєнний час, частково у відбудовний період після закінчення воєнних дій [6, с. 158–159].

Варто зауважити, що статтею 16 Закону України «Про оборону України» визначено завдання підприємств, установ та організацій і обов'язки їх посадових осіб у сфері оборони. Зокрема, підприємства, установи та організації усіх форм власності: – виконують державні контракти (договори), укладені за результатами проведення оборонних закупівель, в тому числі проводять наукові дослідження та виконують розробки у сфері оборони, створю-

ють і підтримують у готовності мобілізаційні потужності, зберігають матеріальні цінності мобілізаційного резерву; – здійснюють на договірних засадах виробництво і поставки Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, та правоохоронним органам продукції, виконують інші роботи, надають комунально-побутові та інші послуги, що не передбачені державними контрактами (договорами) з оборонних закупівель; – здійснюють згідно із законодавством заходи щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації; – забезпечують та беруть участь у здійсненні заходів цивільного захисту [4].

Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, визначає Закон України від 12 травня 2015 р. «Про правовий режим воєнного стану» [3]. До того ж, гарантії прав учасників господарських відносин в умовах воєнного стану забезпечуються на основі ст. 418 ГК України, а саме: «держава гарантує суб'єктам господарювання та іншим учасникам господарських відносин право на звернення до суду за захистом їх майнових та інших прав від незаконного обмеження в умовах будь-якого спеціального режиму господарювання, передбаченого ГК України» [2].

Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165 «Деякі питання реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб» відповідно до статті 64 Конституції України [7], статей 12-1, 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3], Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [8] зупинено строки надання адміністративних послуг суб'єктами їх надання та видачу дозвільними органами документів дозвільного характеру на час воєнного стану в Україні. Поновити зупинені строки можна у місячний строк після припинення чи скасування воєнного стану на відповідній території України [9].

Крім того, у період дії воєнного стану вимоги п. 3 ч. 1 (у частині оприлюднення проектів актів), ч. 4 ст. 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації», Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» не поширюються на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, а також їх посадових осіб (ч. 10 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [3]. Своєю чергою, Законом України від 3 березня 2022 р. «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» встановлено, що «фізичні особи, фізичні особи – підприємці, юридичні особи подають облікові, фінансові, бухгалтерські, розрахункові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або в електронній формі, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи». Однак цей Закон не поширюється на податкові правовідносини [10], врегульовані податковим законодавством України, що також зазнало змін під впливом воєнного стану [11].

В Україні під час воєнного стану військово командування разом із військовими адміністраціями... можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, ... органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень кон-

ститутційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, заходи правового режиму воєнного стану, які визначено у ч. 1 ст. 8 Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Серед заходів, які можуть бути застосовані у сфері господарювання, такі: – примусове відчужування майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видача про це відповідних документів встановленого зразка (п. 4); – у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронного комунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури, комп'ютерів, а також у разі потреби інших технічних засобів зв'язку (п. 12); – заборона у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі (п. 13); – встановлення особливого режиму у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України (п. 14); – вилучення у підприємств, установ і організацій навчальної та бойової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, сильнодіючих хімічних та отруйних речовин (п. 15) [3]. Суб'єкт господарювання, який належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері транспорту, в особливий період забезпечує перевезення військовополонених залізничним транспортом [4]. Також відповідно до п. 22 Плану запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181-р, на час введення воєнного стану за пропозиціями військового командування забезпечується в разі потреби залучення суб'єктів господарювання з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібно-торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів до оперативного задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань у лікарських засобах та медичних виробках на час введення воєнного стану. Органом, відповідальним за запровадження заходу згідно із законом, є рада оборони відповідного регіону або військової адміністрації (у разі утворення), військове командування, а органами, що залучаються до здійснення заходу – Міністерство охорони здоров'я України, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування [12].

Безумовно, одним із перших нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення безперервного функціонування господарської діяльності в умовах воєнного стану, є постанова Кабінету Міністрів України від

18 березня 2022 р. № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану». Зокрема, цією постановою встановлено, що «у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі подання до Міністерства економіки, а суб'єктами господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до Міністерства внутрішніх справ, декларації про провадження господарської діяльності (далі – декларація), що містить відомості згідно з додатком 1, без отримання дозвільних документів (документів дозвільного характеру, ліцензій або інших результатів надання публічних послуг), крім видів господарської діяльності за переліком згідно з додатком 2» [13]. Декларація може бути подана за вибором суб'єкта господарювання незалежно від задекларованого (зареєстрованого) місцезнаходження (місця проживання), місця провадження господарської діяльності або місцезнаходження відповідного об'єкта: а) в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку Порталу Дія; б) у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, подана особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надіслана поштою [13]. Ця постанова передбачає суттєву дерегуляцію господарської діяльності, зокрема, замість близько 600 різних видів ліцензій та дозволів, чинними залишаються лише близько 50. На думку Р. Рубаника, це безумовно сприятиме розвитку економіки та підприємницької діяльності в умовах воєнного стану [14].

Крім того, як зауважує голова Державної регуляторної служби України (далі – ДРС України) О. Кучер, необхідністю є також відновлення економіки країни. На його думку, «держава робить все, щоб полегшити умови ведення бізнесу під час війни і, що важливо, після її закінчення» [15]. До того ж, командою ДРС України розроблено та впроваджено в роботу @businessWar_bot – допомога бізнесу під час війни. У чат-боті можна задати питання про бізнес-проблему та отримати відповідну консультацію від посадовців. Також у боті можна надати свої пропозиції для вдосконалення законодавства у сфері бізнесу. Для цього потрібно звернутись за посиланням https://t.me/businessWar_bot і отримати відповідь фахівця протягом 24 годин [16; 17].

Висновки з даного дослідження. Узагальнюючи, зазначимо, що сьогодні сфера господарювання в умовах воєнного стану в Україні продовжує функціонувати. Вважаємо, що це є можливим завдяки зусиллям усіх, хто їх докладає у боротьбі з ворогом, який своїми нечувано агресивними бойовими діями, нищівними ракетними атаками, постійною дезінформацією в інформаційному просторі тощо продовжує завдавати значної шкоди Україні, в тому числі й економіці нашої країни, прагнучи зупинити її розвиток. Водночас із проаналізованого у статті можна висновувати, що від початку цієї війни, розпочатої РФ, в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які спрямовані на належне здійснення господарської діяльності навіть в умовах воєнного стану, сприяючи безперервному розвитку як сфери господарювання, так і економіки України загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кожен може долучитися до відновлення національної економіки – вважають у Комітеті з питань бюджету. *Верховна Рада України*. 2022. 5 липня. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225037.html>
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
5. Матвеева А. В. Спеціальний правовий режим господарювання: поняття і види. *Право та інновації*. 2018. № 4 (24). С. 39–44.
6. Прохоренко М. М. Правове регулювання господарської діяльності та господарських відносин в особливий період. *Юридичний вісник*. 2016. № 2 (39). С. 151–161.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
9. Деякі питання реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-prav-svobod-i-zakonnih-interesiv-fizichnih-ta-yuridichnih-osib-165-280222>
10. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України від 3 березня 2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20>
11. Оносовський Д. Податки під час війни: що змінилося для бізнесу. *Поради юриста. Інформаційно-правовий портал*. 2022. 20 травня. URL: <https://porady.org.ua/podatky-pid-chas-viyny-shcho-zminylosya-dlya-biznesu>
12. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-zaprovadzhennya-ta-zabezpechennya-zdijsnennya-zahodiv-pravovogo-rezhimu-voynenogo-stanu-v-ukrayini-181->
13. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-provadhennya-gospodarskoyi-diyalnosti-v-umovah-voynenogo-stanu-314>
14. Рубаник Р. Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство. Податки, звітність, ліцензії, форс-мажорні обставини – що змінюється у відносинах бізнесу та держави у період воєнного стану? *Економічна правда*. 2022. 28 березня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/>
15. Відновлення економіки країни – необхідність, – Голова ДРС Олексій Кучер. *Сайт Державної регуляторної служби України*. 2022. 29 липня. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/vidnovlennya-ekonomiky-krayiny-neobhidnist-golova-drs-oleksij-kucher/>
16. ДРС запустила чатбот – допомога бізнесу під час війни. *Сайт Державної регуляторної служби України*. 2022. 16 червня. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/drs-zapustyla-chatbot-dopomoga-biznesu-pid-chas-vijny/>
17. ДРС запустила чатбот – допомога бізнесу під час війни. *Юридична Газета*. 2022. 14 червня. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/drs-zapustila-chatbot--dopomoga-biznesu-pid-chas-vijni.html>